

CONTACTE ROMÂNNO-BRITANICE ÎN DOMENIUL PENOLOGIEI, CRIMINOLOGIEI ȘI SOCIOLOGIEI DELINCVENȚEI

În perioada 25 iunie - 4 iulie 1991, o echipă a colectivului de sociologia devianței din cadrul Institutului de Sociologie din București, formată din cercetătorii Dan Banceiu și Socin M. Rădulescu, s-a deplasat în Anglia, unde a avut o serie de contacte științifice și a făcut un util schimb de experiență cu specialiștii britanici în domeniul penologiei, criminologiei și sociologiei delincvenței. Scopul principal al acestor contacte l-a reprezentat dobândirea unei mai bune cunoașteri a preocupărilor actuale în domeniile menționate, la nivel european, în legătură directă cu posibilitatea de aplicare a unor idei și soluții în teoria și practica penologică și criminologică românească.

Prima parte a programului de lucru al celor doi cercetători, stabilită prin amabilitatea consulatului român din Londra (consul: Cristian Voicu - sociolog), care a contactat în acest sens Home Office-ul britanic, a cuprins o amplă vizită de documentare în două stabilimente corecționale aparținând sistemului penitenciar cunoscut sub numele Her Majesty Prison Service. Au fost vizitate, în acest sens, un centru de reeducare pentru tineri (*H.M. Young Offender Institution and Remand Centre* din Feltham, Middlesex) și o unitate corecțională pentru adulți (*H. M. Prison Sandsworth* din apropierea Londrei).

Observațiile directe făcute de către cei doi cercetători români, precum și convorbirile purtate cu *staff-ul* celor două unități de deținere și reeducare au permis conturarea unei ample imagini asupra sistemului penitenciar britanic, evidențiată de următoarele constatări:

1. Organizarea instituțională a stabilimentelor de tratament corecțional este stabilită în conformitate cu *Ansamblul de Reguli Minime pentru Tratatamentul Deținuților*, adoptat de către primul Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților în anul 1955. Din acest punct de vedere se remarcă efortul constant al autorităților britanice orientat către umanizarea așezămintelor penale și acordarea unui tratament corecțional bazat pe respectarea drepturilor generale privind interesele civile, siguranța și protecția socială, astfel ca deținutul să nu fie exclus din societate, ci să continue să facă parte din ea, prin asigurarea unei vieți compatibile cu demnitatea umană și a tuturor condițiilor pentru o cât mai rapidă recuperare și reintegrare socială. Observațiile personale făcute de delegația română au evidențiat faptul că aceste principii sînt aplicate în mod sistematic de către administrația penitenciară britanică în întreaga sa activitate, atât în ceea ce privește regimul individualizat de detenție (în funcție de criterii de sex, vîrstă, antecedente, tip de sancțiune și necesități ale tratamentului corecțional), cât și din punct de vedere al elementelor și condițiilor care însoțesc procesul de detenție (igienă personală, îmbrăcăminte, alimentație, nevoi de recreere fizică și asistență medicală, regim disciplinar și punitiv etc.). Dincolo de oportunitățile materiale, care fac din deținuții britanici adevărați „privilegiați” ai spațiului penitenciar (celule individuale bine aerisite, amenajări sanitare confortabile, spații largi de practicare a exercițiului fizic, sportului, *loisir*-ului, dotări medicale și spitalești excelente), s-a putut remarca grija deosebită acordată de administrație activității de reeducare și asistență socială, prin instruire calificată și chiar supercalificată (de pildă, în domeniul mînuirii și programării calculatorului), prin acțiuni specifice de învățămînt general (în cadrul căruia se învață chiar sociologia, psihologia sau management-ul), moral și religios, ca și prin asigurarea unui complex de munci productive, alese, pe cît posibil, în mod opțional de către deținuți, fără a fi resimțite ca fiind degradante, și care nu sînt subordonate, în nici un caz, cerinței de a realiza beneficii instituționale. Sublinierea este importantă, deoarece atinge prin comparație un punct vital al administrației penitenciare românești ale cărei unități se află într-o stare materială precară, fiind nevoite să se autosubvenționeze prin munca deținuților.

2. Dacă în mod firesc regimul penitenciar al tinerilor se deosebește de cel al adulților, după cum tratamentul acordat deținuților periculoși se face diferit față de cel acordat deținuților care nu ridică probleme speciale de securitate, în Anglia există categorii aparte de unități pentru diferite grupuri de deținuți: închisori de deținere provizorie, obișnuite (închise, deschise

și cu regim de semi-libertate) și speciale (în care se află deținuți ale căror delict grave, reiterate justifică un regim mai sever). În general, scopul principal al activității de reeducare din penitenciar ează în orientarea prioritară către reinscripție socială și în evitarea elementelor care fac ca privarea de libertate să devină un exercițiu de socializare sau inducție negativă, în scopul dobândirii unor deprinderi care pot potența conduita infracțională persistentă sau recidiva. Din acest punct de vedere, mijloacele de constringere sînt relativ reduse, accentul prioritar fiind pus pe elementele de ordine și disciplină care trebuie să caracterizeze regimul penitenciar. Ca o observație complementară, personalul de supraveghere din închisori nu poartă arme de foc, sistemele de securitate bazate pe supravegherea prin monitoare fiind deosebit de eficiente în depistarea tentativelor de revoltă sau evadare. În ceea ce privește clasificarea deținuților aceasta se raportează, în esență, la consecințele pe care le-ar putea avea o eventuală evadare :

a. deținuți a căror evadare ar putea fi potențial periculoasă pentru comunitate ; b. deținuți la față de care nu se consideră că sînt necesare măsuri speciale, dar cărora li se împiedică, prin mai multe mijloace, accesul la o eventuală tentativă de evadare ; c. deținuți care sînt plasați în unități de detenție deschise și care beneficiază de o mare libertate de deplasare, în această categorie intrînd, mai ales, aceia a căror pedeapsă prin privare de libertate se apropie de sfîrșit ; d. deținuți recidiviști care sînt plasați în unități speciale unde este prevăzută închisoarea prelungită prin dublarea pedepsei penale și al căror regim este de așa natură încît împiedică orice eventuală evadare.

Pentru tineri sînt prevăzute atît centre de dețineri și de prevenție, durata privării de libertate variînd de la 3 la 6 luni (3 luni în cazuri deosebite), cît și închisori-școli cu program special de tratament și supraveghere zilnică, ceea ce oferă posibilitatea întocmirii unui raport minuțios asupra evoluției personalității și a principalelor evenimente care acompaniază procesul de socializare. După eliberare intervine o perioadă de supraveghere de 12 luni.

Pentru toate categoriile de deținuți este asigurat un personal ultracalificat atît pentru activitățile de pază și supraveghere, cît și pentru acțiunile de educație, asistență medicală și socială. În cadrul tuturor stabilimentelor corecționale un rol principal îl dețin șefii de activități și ofițerii de probație implicați în majoritatea acțiunilor care privesc regimul de tratament, munca deținuților, relațiile cu familia și cu exteriorul și reinscripția socială.

Observațiile detaliate făcute de către cei doi cercetători români, ca și discuțiile purtate cu personalul de conducere (în special cu domnul Garry Daley, head of activities, de la Centrul de prevenție Feltham și domnul Ian Henderson, governor's operation, de la închisoarea Wandsworth) au evidențiat preocuparea statornică a autorităților britanice de resort îndreptată către umanizarea și scutirea regimului de detenție, ca și spre studierea și alegerea celor mai potrivite metode de tratament corecțional.

S-a căzut de acord asupra continuării contactelor româno-britanice în acest domeniu, gazdele oferindu-se să pună la dispoziția părții române o serie de materiale, studii și informații necesare pentru valorificarea unei experiențe pe cît de utile, pe atît de necesare pentru activitatea criminologică și penologică din țara noastră.

În partea a doua a stagiului de documentare și informare în Anglia, cei doi cercetători s-au deplasat în orașul Leeds, centrul de reședință al comitatului York, importantă așezare industrial-urbană și comercială (numărînd peste 700 000 de locuitori, orașul Leeds se situează pe locul al treilea în rîndul marilor orașe engleze), dar și cultural-științifică, care a fost gazda celui de al VIII-lea Atelier Internațional de Criminologie Juvenilă. Desfășurat timp de trei zile (2—4 iulie 1991), în localul Universității locale (complexul Bodington Hall), simpozionul s-a bucurat de o largă și prestigioasă participare internațională, reunind peste 120 de cercetători, cadre didactice, specialiști și practicieni din domeniile criminologiei, dreptului penal și penologiei, sociologiei delinvenței, psihologiei și psihiatriei judiciare, din Europa, Statele Unite și Canada (surprinzător, cu excepția celor doi cercetători români și a unuia din Polonia, nu a fost prezent niciun delegat din partea fostelor țări socialiste europene).

Avînd ca temă : *La ce vîrstă? Tinerii și legea în Europa anulul 1992 — implicații asupra studiului criminologiei juvenile*, simpozionul și-a propus inventarierea și evaluarea diferitelor sisteme legislative referitoare la sancționarea, reeducarea și recuperarea minorilor și tinerilor delinvenți, prin identificarea mecanismelor sociale generatoare de delinvență juvenilă în diferite contexte socioculturale din Europa și America de nord, în vederea găsirii unor soluții și măsuri de tratament și intervenție socială capabile să conducă la diminuarea treptată a manifestărilor antisociale în rîndul tineretului.

Lucrările simpozionului au fost deschise de profesorul Norman Tutt, directorul Serviciilor sociale din Leeds (instituție extrem de prestigioasă, cu largi ramificații interne și internaționale, care a avut amabilitatea de a ne asigura participarea în bune condiții la acest simpozion), care a insistat, în mod special, asupra necesității emoșterii și explicării științifice a perioadei adolescenței și tinereții, perioadă în care se produc cele mai frecvente acte de încălcare ale legilor și normelor de conviețuire socială de către tineri. Evidențînd faptul că, în momentul de față, se

că constată o tendință de diminuare a manifestărilor delinvente în rândul tinerilor, comparativ cu cele în rândul adulților, această tendință cunoaște diferențe semnificative de la o țară la alta și de la un sistem legislativ la altul în funcție de sistemul de prevenire, intervenție și tratament utilizat. De aceea, mai important pentru instituțiile specializate de control și asistență socială nu este problema individualizării sancțiunii și tratamentului minorilor delinvenți, ci a prevenirii din timp a riscului alunecării spre delinvență a tinerilor, prin utilizarea unor mijloace sociale, educative și culturale de protecție a acestora, un rol important revenind serviciilor sociale pentru și în favoarea tinerilor defavorizați.

Această idee a fost reluată și în intervenția profesorului Nicholas Hinton, directorul general al fundației „Save the Children”, care a accentuat asupra importanței formelor și metodelor de prevenire timpurie a delinvenței în rândul unor categorii defavorizate de tineri, prin inițierea unor acțiuni profilactice, de terapie socială și educativă în mediile sociale cu propensiune ridicată spre devianță.

În continuare, lucrările simpozionului s-au desfășurat în cadrul a patru ședințe plenare și 5 grupuri de lucru (în limbile franceză și engleză), prin susținerea sau prezentarea unor referate, comunicări, intervenții sau interpelări din partea diferiților participanți. S-au bucurat de o bună audiență, prin nota lor de nouitate și originalitate, referatele susținute în plen de către: profesor Paul Kapteyn (*Perspectivă istorică și antropologică privind copilăria și adolescența*), profesor John Newson, Universitatea din Nottingham (*Originile sociale ale delinvenței*), profesor Frieder Dünkel, Institutul „Max Planck” din Freiburg (*Diferențe juridice în Europa referitoare la criminologie juvenilă*) și profesor Nicholas Queloz, Universitatea din Freiburg (*Protecție, intervenție și drepturile adolescenților și tinerilor*). Principalele idei care se degajă din aceste referate se referă la faptul că, în momentul de față, deși fenomenul de delinvență juvenilă prezintă o mare varietate de acte, fapte și comportamente care încalcă legea penală, totuși eel puțin la nivelul multor țări europene au început să se estompeze diferențele în privința sistemului de sancționare și recuperare a tinerilor delinvenți, prin utilizarea unor forme și metode comune sau asemănătoare de prevenire și tratament. Este, se pare, o consecință, a tendinței, tot mai marcante, de tratare și explicare inter și multidisciplinară a acestui fenomen, dar și de conciliere și apropiere a diferitelor teorii, paradigme și puncte de vedere referitoare la etiologia și predicția delinvenței juvenile. Sînt identificate și scuse tot mai mult în evidență *cauzele (originile) sociale* ale fenomenului, în vederea descifrării tendințelor și ritmurilor sale de evoluție, pentru a se putea adopta cele mai adecvate și eficiente soluții de terapie socială și educativă. De asemenea, renunțarea sau chiar abandonarea totală a formelor de intervenție concomitente sau posteroare actului delinvent, în favoarea celor preventiv-anticipative, adoptate din vreme, înainte de producerea prejudiciului social vor trebui experimentate și multiplicare ori de câte ori apare riscul propensiunii spre devianță a anumitor minori și tineri, paralel cu adoptarea unor măsuri ce vizează creșterea participării acestora la însăși activitatea propriu-zisă de protecție, asistență și ocrotire socială desfășurată de diferite organizații.

Participînd la grupa de lucru nr. 5 (care a reunit cercetători, specialiști și practicieni din țări francofone), cei doi cercetători din delegația română au susținut comunicarea intitulată: *Responsabilitatea juridică a tinerilor delinvenți din perspectivă sociologică (Reflecții pe marginea legislației românești)*. Ideea de bază de la care s-a pornit a fost aceea că, în actuala legislație românească referitoare la judecarea și sancționarea minorilor, stabilirea responsabilității acestora se face exclusiv în funcție de criteriile normativului penal. Absența unor criterii complementare, de natură sociologică și psihosociologică generează însă o serie de ambiguități în definierea noțiunii de delinvență juvenilă, întrucît aceasta din urmă include o multitudine de conduite, condiții de viață care nu sînt întotdeauna legate între ele. Prin desfășurarea unor cercetări în domeniul sociologiei delinvenței juvenile, s-a putut evidenția faptul că mulți tineri considerați ca delinvenți adevărați sînt de fapt tineri „în derivă”, care, lipsiți de un climat social, familial, școlar și educațional adecvat au ajuns să comită, ocazional sau accidental, abateri de la normele de conviețuire socială. Utilizînd drept unic criteriu pentru sancționarea tînărului aflat în derivă existența sau inexistența responsabilității penale (aceasta din urmă convertită în cea de discernămint), în practica judiciară se admite, în mod tacit, că se poate surprinde, exclusiv la nivelul psihismului și comportamentului, întreg ansamblul de motivații ale conduitei tînărului, care pot fi evidențiate „post-factum” prin intermediul expertizei medico-psihiatrice de specialitate. Or, se știe că sancțiunea se acordă în raport cu fapta persoanei și cu gradul de vinovăție și nu în funcție de psihismul acesteia. Recunoaștem în această concepție o perspectivă normativă depășită, tributară unei paradigme criminologice tradiționale, conform căreia actul delinvent este veriga finală absolută a unui raport de causalitate mecanică de la cauză (psihism) la efect (delict). Socializarea personalității, biografia personală a tînărului, situația sa concretă de viață, ocazia delictuală, ca și alte variabile intermediare dispar din această evaluare normativă, pentru a face loc cu prioritate parametrilor psihismului, puși, la rîndul lor, în evidență, „post factum” prin intermediul expertizei de specialitate. Or, a ignora deficiențele mediului social în care tră-

iește și se dezvoltă tinărul, ea și disfuncțiile educative ale diverselor instanțe de socializare, înseamnă a eluda, cu bună știință, problematica extrem de complexă și dificilă a vârstei adolescenței, cînd există riscul cel mai mare al alunecării spre devianță și delinvență.

Comunicarea prezentată a evidențiat faptul că, deși în România în perioada totalitarismului, cercetările în domeniul delinvenței juvenile erau strict cenzurate și controlate, din punctul de vedere al concepției teoretice și metodologice ce se situau la nivelul atins în țările cu o veche și bogată tradiție în acest domeniu. Dovadă sînt multe dintre ideile și soluțiile comune pe care le-au prezentat, dar și întrebările și intervențiile unor participanți, dornici să cunoască cît mai multe amănunte despre sistemul românesc de sancționare și tratament a minorilor delinvenți. Mulți participanți la acest simpozion s-au arătat a fi extrem de interesați în stabilirea unor forme de cooperare și a unor proiecte de cercetare comună în domeniul sociologiei delinvenței cu cercetători și specialiști din țara noastră.

Cel de al VIII-lea Atelier Internațional de Criminologie Juvenilă de la Leeds, pe lângă aspectele teoretice și metodologice dezbătute, a inclus și o importantă componentă practică, participanții putînd lua contact direct cu realitățile delinvenței juvenile din Anglia, prin vizitarea unor stabilimente și instituții de reeducare, cum ar fi: „Glenhoorne Youth Treatment Centre” (Birmingham), „H. M. Young Offenders Institution, Wetherby” (Leeds), „H. M. Prison, Armley” (Leeds) și „Eastmoor Secure Unit, Leeds Social Services”.

S-a hotărît ca viitoarea reuniune internațională consacrată problematicii eriminologiei juvenile să se desfășoare în anul 1993, în orașul Vaucresson (Franța), în organizarea Centrului de cercetări interdisciplinare (C. R. I. V.), la care au fost invitați să participe cît mai mulți specialiști în acest domeniu din țara noastră.

Dr. SORIN M. RĂDULESCU, Dr. DAN BANCIU